

УДК 321(71): 342.7 (477)

БОРОТЬБА КОМІТЕТУ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ ЗА ПРАВА ЛЮДИНИ І ДЕМОКРАТІЮ В УКРАЇНІ (60 – 70-ті рр. ХХ ст.)

Ладжун Ю.Ю. (Ужгород)

У статті висвітлено боротьбу Комітету українців Канади за права людини та демократію в Україні. Подано аналіз основних напрямів його діяльності. Вказано, що правозахисна діяльність КУК стала важливим фактором забезпечення демократії та становлення державної незалежності України.

Ключові слова: Комітет українців Канади, Світовий конгрес вільних українців, права людини, демократія, Україна.

Процеси еміграції українців за кордон стали реальністю новітньої історії і одним з факторів глобальної політики. За більш як сторіччя існування за межами батьківщини українська діаспора не лише зберегла свою ідентичність в умовах іншомовного середовища, але й активно розбудувала своє національно-культурне життя, створила дієві громадські організації, які стали центрами життєдіяльності української громади.

З цього погляду особливої уваги заслуговує діяльність такої потужної громадсько-політичної організації, як Комітет українців Канади (далі – КУК, з 1989 р. – Конгрес українців Канади). За свою 70-річну історію Комітет нагромадив величезний досвід в справі консолідації української громади Канади, до речі, однієї з найчисленніших і найактивніших в світі. Разом з тим, КУК ніколи не стояв осторонь тих політичних і соціально-економічних процесів, які відбувалися в Україні, всіма можливими засобами підтримував національно-визвольний рух на історичній батьківщині, відродження державної незалежності України.

На жаль, багатогранна історія КУК висвітлена недостатньо. Правозахисна діяльність цієї впливової організації, незважаючи на важливість проблеми, взагалі не стала предметом дослідження української історіографії. Серед праць, в яких можна знайти інформацію про боротьбу КУК за незалежність України, необхідно відзначити роботи канадських вчених українського походження М. Боровика, М. Марунчака [3; 21; 22]. До 50-річчя діяльності КУК Торонтське відділення організації видало перше комплексне дослідження його історії [26].

Багато уваги висвітленню процесів у середовищі української громади Канади присвятили вітчизняні вчені А.Атаманенко, Т.Лукул, В.Макар, О.Макар, В.Трощинський, А.Уткін, К.Чернова, А.Шевченко та інші [1; 18; 19; 20; 37; 39; 42].

Взаємозв'язкам урядових структур і громадських кіл України з українською громадою Канади у другій половині 1940 – 1980-х рр. присвячений збірник документів та матеріалів “На скривалях історії” [25]. Значний інтерес також

представляє для дослідників збірник документів з нагоди 25-річчя КУК [16].

Серед праць, де висвітлюються окремі аспекти боротьби КУК за права людини та демократію в Україні, необхідно відзначити роботи українських істориків О.Бажана, Ю.Зайцева, Б.Захарова, Г.Касьянова, Ю.Курносова, А.Русначенка [2; 12; 13; 14; 15; 17; 33; 34]. Особливий інтерес представляють праці Ю.Недужка, в яких здійснено комплексний теоретичний та фактографічний аналіз участі української діаспори в процесі відновлення державної незалежності України в середині 40-х – на початку 90-х рр. ХХ ст. [27,28,29,30,31].

Проте вищезазначені роботи лише побічно торкаються зазначеної проблеми. Тому дослідження багатогранної діяльності КУК за демократію і незалежність України, участі в громадсько-правозахисній формі державотворчої діяльності має вагомим наукове значення і сприятиме поглибленню співпраці із зарубіжними українцями.

З перших днів своєї діяльності КУК всіляко сприяв національно-визвольному рухові на Батьківщині шляхом його інформаційної, політичної, правової підтримки. В статуті організації наголошувалося, що Комітет має бути перед урядом і громадськістю Канади “речником змагань української нації до державної незалежності на заселених нами землях Європи і... давати їй матеріальну і моральну поміч, скеровану на її остаточне визволення з-під ворожих окупацій та до відбудови української суверенної соборної держави” [16, с. 16].

На сьомому Конгресі КУК (5–7 липня 1962 р.) у резолюції “Україна” наголошувалося: “1. Переслати українському народові ширий братній привіт і запевнення, що українські канадці будуть захищати надалі його право до вільного життя, зокрема, право вибирати у вільних виборах свій уряд, право на всі демократичні свободи і необмежені можливості здійснювати національні і вселюдські ідеали. 2. Висловити українському народові на рідних землях глибоку пошану, що він хоча скривавлений, політично обездолений, економічно допроваджений до руїни, незважаючи на довголітній найстрашніший терор, якого не було в історії людства, своїм характе-

ром і видержаністю перекреслив плани смертельної віри на знищення в корні української національної субстанції. З. КУК вітає всіх борців за суверенну Україну, як теж тих діячів в Україні, які невтомно працюють і підтримують українську науку та всі інші ділянки народного життя і не зневірюються навіть у найгірших умовах» [35, с. 125].

Після смерті Й. Сталіна в період так званої «хрущовської відлиги» в СРСР розпочинається часткова реабілітація невинно засуджених за «політичні злочини». Однак цей процес проходив вкрай повільно і неоднозначно. У липні 1956 р. українська преса на Заході опублікувала «Звернення українських політичних в'язнів» із концтаборів в СРСР до української еміграції і до ООН. Політв'язні просили українську діаспору заступитися за них перед світовою громадськістю і згуртуватися в боротьбі за визволення України з-під комуністичного ярма. КУК активно відгукнувся на це звернення і розпочав творення «Комітету оборони від національно-політичних та релігійних переслідувань в СРСР» [26, с. 104]. А на п'ятому Конгресі КУК (5–7 липня 1956 р.) було прийнято спеціальну резолюцію із закликом скасувати концтабори і заборонити невірницьку працю в СРСР [4, с. 3].

З кінця 60-х рр. ХХ ст. українська діаспора країн Заходу розгорнула масштабний рух на захист національних і людських прав в Україні. У квітні 1966 р. Президія КУК направила ноту протесту на ім'я міністра закордонних справ Канади П. Мартіна, а також до ООН та ЮНЕСКО проти переслідування українських письменників та інтелектуалів. Апогеєм масових заходів КУК під гаслом захисту українських дисидентів став мітинг 28 травня 1966 р. в Оттаві перед парламентом країни за участю понад чотирьох тисяч українців з Онтаріо та Квебеку. Після проведення мітингу його учасники вирушили колоною до посольства СРСР, де влаштували демонстрацію. На транспарантах демонстрантів були гасла: «Свободу та незалежність Україні», «Зупинимо русифікацію України», «Україна бореться за свободу». Англо- та франкомовні засоби масової інформації активно висвітлювали хід даної акції на своїх шпальтах [26, с. 302]. На вимогу українців член парламенту М. Шарп проголосив інтерпелляцію в палаті громад із запитом до прем'єр-міністра щодо його дій в справі наявних в УРСР переслідувань інакомислячих [54, с. 17].

Напередодні Конференції ООН з прав людини, яка відбулася 22 квітня–12 травня 1968 р. в Тегерані, КУК провів масову кампанію, метою якої був збір матеріалів і свідчень про порушення Декларації прав людини в Українській РСР. Серед проведених Комітетом українців Канади заходів – публікація листів в'язнів та представників інтелігенції, переслідуваних в УРСР, популяризація книг В. Чорновола «Лихо з розуму» та

І. Коляски «Освіта в радянській Україні», звернення президента організації В. Кушніра до уряду Канади з вимогою доручити делегації цієї країни на Конференції в Тегерані виступити на захист прав українського народу, поширення меморандуму під назвою «Порушення прав людини на Україні», направлено секретаріатом Світового конгресу вільних українців (далі – СКВУ) Генеральному секретареві ООН У. Тану, проведення «Дня солідарності з українським народом» на знак протесту проти нової хвилі радянсько-російського терору на Україні [11, с. 23; 25, с. 384].

Поряд із заходами в Тегерані, українські громадські організації провели ряд акцій, спрямованих на підтримку дій своєї делегації на Конференції ООН з прав людини, безпосередньо в Канаді. З цією метою 28 квітня 1968 р. в українській пресі було надруковано звернення КУК з нагоди проведення СКВУ «Дня солідарності з українським народом». У цьому зверненні звучав закликом провести масові акції протесту проти переслідування української інтелігенції, надіслати телеграми протесту з цього приводу уряду Канади, Генсеку ООН і міжнародній Конференції в Тегерані. У Монреалі з нагоди «Дня солідарності» під керівництвом КУК відбулася демонстрація української громадськості біля генерального консульства СРСР [25, с. 385–386].

КУК був одним з ініціаторів утворення в листопаді 1967 р. Світового конгресу вільних українців – потужного координуючого центру зарубіжних українців. СКВУ вбачав одним з головних завдань мобілізацію світової громадської думки для боротьби за державну незалежність України. У середині 1969 р. була створена Комісія прав людини СКВУ (далі – КПЛ СКВУ). Очолив її відомий діяч КУК, сенатор Канади П. Юзик. Основним завданням КПЛ СКВУ став захист прав людини в Україні, оборона на міжнародних форумах засуджених українських політв'язнів, патріотів та борців за незалежність і демократію [28, с. 41].

З метою привернення уваги органів влади, політичних сил, мас-медіа та громадськості країн Заходу до проблем порушення прав людини в Україні, при підтримці СКВУ та КУК виник Міжнародний комітет оборони прав людини (далі – МКОПЛ). Його почесним президентом став лауреат Нобелівської премії Рене Касен. Фактично керівництво цим комітетом узяв на себе колишній прем'єр-міністр Канади Джон Діфенбейкер. Завданням МКОПЛ було вивчити випадки політичних ув'язнень та перевірити судові справи, винесені радянськими судами в УРСР та інших країнах соціалістичного табору, щоб згодом представити в державах Заходу незалежну юридичну оцінку МКОПЛ щодо цих вироків. Джон Діфенбейкер взяв на себе обов'язок запросити до співпраці в комітеті визначних міжнародних

юристів та державних діячів країн Заходу [23, с.41].

У грудні 1972 р. Секретаріат СКВУ та керівництво КУК відправили на адресу Генерального секретаря ООН Курта Вальдгайма меморандум з нагоди 50-річчя утворення СРСР. Зміст меморандуму розкривав «імперіалістичну політику СРСР», змальовував боротьбу українського народу за власну державність. Автори цього документу добивалися від ООН «волі і незалежності всім європейським і азійським народам, поневоленим СРСР», звільнення України і виводу радянських військ з її території. Копії меморандуму були направлені на адреси урядів держав-членів ООН [23, с. 104].

КПЛ СКВУ та МКОПЛ налагодили тісну співпрацю. Восени 1972 р. Д.Діфенбейкер та П.Юзик вирушили в поїздку до Великобританії, де провели низку зустрічей з державними діячами цієї країни, а також представниками політичних сил і громадськості країн Заходу. Під час переговорів піднімалися питання оборони прав людини і демократії в Україні [23, с. 102].

На початку 1971 р. делегація Президії КУК мала тривалу зустріч з парламентським секретарем Б. Дансоном з приводу звернення Комітету до вищого законодавчого органу Канади у зв'язку із новим засудженням радянськими властями В. Мороза та переслідування українських митців і письменників. Українці вимагали від властей Країни «кленового листка» засудити ці порушення прав людини в СРСР, задекларовані Декларацією ООН [5, с. 2].

У зв'язку із офіційною поїздкою прем'єр-міністра П. Трюдо до Москви Президія КУК надіслала йому меморандум про порушення прав людини в СРСР та лист у справі засудження В. Мороза з проханням обговорити ці питання з вищим радянським керівництвом. Однак П. Трюдо по суті справи проігнорував прохання української громадськості. В ході 12-денного візиту він підписав договір «Про дружбу і співпрацю Канади з Радянським Союзом». Після повернення з Москви чинний урядовець Канади в інтерв'ю журналістам зізнався, що не порушував на переговорах справу політв'язнів, щоб не дати нагоду органам влади в СРСР мусувати справу квебекського сепаратизму [26, с. 305].

Такі, на думку багатьох українських організацій Канади, об'єднаних в КУК, прояви антиукраїнської політики П. Трюдо викликали серед етнічних українців невдоволення. Ще в ході візиту 26 травня 1971 р. керівництво КУК направило телеграму до міністра М. Шарпа із засудженням такої поведінки канадського прем'єра. Активну позицію зайняла Ліга визволення України (далі – ЛВУ), керівництво якої 5 червня опублікувало в газеті «Гомін України» відкритий лист до українців Канади під назвою «Протестуємо проти політики прем'єра Трюдо». У листі

наголошувалося: «Для нас, українців, політика Трюдо створює, зокрема, серйозну загрозу і небезпеку... Україну Трюдо трактує на рівні провінції Канади, тому вона має залишатися невід'ємною частиною Советського Союзу. Трюдо заявив журналістам, що він не порушив у Москві справи Валентина Мороза та інших ув'язнених діячів української культури, бо він є «проти націоналізму». Він проти самостійності України, бо не бажає відділення Квебеку від Канади. Отже, Трюдо захищає російський колоніалізм проти права України та інших поневолених народів на незалежне державне життя. Це міжнародний скандал» [10].

КУК закликав українців Канади масово надсилати листи на адресу прем'єр-міністра Трюдо з протестами проти його антиукраїнської політики. Акція призвела до певної корекції урядової діяльності. Керівник канадського уряду зустрівся з членами Президії КУК, де вибачився за свою поведінку під час переговорів в Москві і пообіцяв надалі відстоювати позицію захисту політичних в'язнів в Україні [12, с.65]. Свідченням цього стали декілька демаршів прем'єра до уряду СРСР стосовно забезпечення прав людини в цій країні. Зважаючи на певне пом'якшення відносин країн Заходу відносно СРСР в цей період часу, це стало певною перемогою українців Канади.

На початку 1972 р. КУК надіслав до Генсека ООН та міністра закордонних справ Канади звернення з приводу арешту 11 українських громадських діячів у Львові. КУК закликав українські організації в Канаді засудити всіма доступними їм засобами факти переслідування інтелігенції в Україні [6, с.2]. 12 вересня 1972 р. Президія КУК звернулася до уряду Канади з вимогою направити до уряду СРСР відповідний протест у зв'язку з третім арештом та засудженням Ю. Шухевича [41, арк. 199].

Протягом лише 1972 р. до ООН надійшло понад 3 тис. петицій-протестів від українських організацій Канади. Радянському представнику в цій міжнародній організації довелося докласти чимало зусиль, щоб не допустити відправлення цих петицій до підкомісії по запобіганню дискримінації і захисту національних меншин, і лише таким чином питання про політичні репресії в Україні опинилися поза увагою ООН [14, с. 140].

У 1974 р. нового розмаху набула акція на захист В. Мороза та Л.Плюща, яких в Канаді вважали символом незламності українських політв'язнів в СРСР. У Країні «кленового листа» було створено ряд комітетів оборони В. Мороза та Л.Плюща, які влаштовували демонстрації та голодування. Делегати одинадцятого Конгресу КУК (11–14 жовтня 1974 р.) відмовилися від святкового обіду, змінивши його на т.зв. «голодний обід», який складався з хліба і води, на знак солідарності з голодуванням В. Мороза у Володи-

мирській тюрмі. Кошти, призначені на обід, були передані Комітетові оборони В.Мороза [9, с.170]. З червня по вересень 1974 р. відбувалися демонстрації перед посольством СРСР в Оттаві та маніфестації в інших містах країни. Широкий загал української діаспори Канади об'єднався у справі звільнення В.Мороза та Л.Плюща. На адресу органів влади Канади були направлені тисячі телеграм, листів, звернень, як від українських організацій, так і від приватних осіб. Засоби масової інформації Канади також підтримали акцію українців на захист цих політв'язнів.

Активні заходи української діаспори на захист українських політв'язнів дали свої позитивні результати. В 1976 р. був звільнений Леонід Плющ, а в 1979 р. – Валентин Мороз. СКВУ та КУК не залишили колишніх політв'язнів та продовжували надавати їм допомогу. Згодом Леонід Плющ прибув до Північної Америки. Об'єднання української діаспори організувати його виступи перед Комітетами оборони радянських політв'язнів в США та Канаді та українською громадою цих країн [31, с.286].

21 липня 1978 р. керівництво КУК налітало міністрові закордонних справ Канади Д.Джеймі телеграму з вимогою втрутитися в справу оборони Л. Лук'яненка та інших заарештованих дисидентів. КУК також ініціював створення Комітету допомоги політкаторжанину Л.Лук'яненку, який очолив відомий український громадський діяч, голова Головної управи Союзу українців-жертв російсько-комуністичного терору (далі – СУЖЕРО) М.Підлісний [8, с.412]. Наприкінці липня українська громада в Оттаві організувала похід до радянського посольства на захист Л. Лук'яненка та його однодумців [36, с.35]. На початку наступного року керівництво КУК знову направило телеграму Д. Джеймі з вимогою включити у програму засідання Комісії з прав людини при ООН в Женеві справу переслідування борців проти комуністичного терору в УРСР.

У жовтні 1979 р. за ініціативою централі КУК делегатами Всеканадської річної конференції організації в Торонто було прийнято резолюцію із засудженням КДБ за вбивство видатного українського співака В. Івасюка. В цьому ж місяці в Оттаві перед учасниками міжнародного форуму Комісії НАТО в справах освіти, культури та імміграції виступив сенатор П. Юзик з призивом насильства радянських властей над українськими дисидентами П. Григоренком, В. Морозом, В. Боровським та іншими [36, с. 37].

Під тиском світової громадськості уряд СРСР був змушений дати дозвіл окремим політв'язням на виїзд з країни. В другій половині 80-х років з Радянського Союзу емігрували В. Мороз, П. Григоренко, Строката-Караванська, В. Світлична, Л. Плющ. Велике значення у справі допомоги дисидентам мала підписана КУК з

урядом Канади 30 вересня 1979 р. угода про фінансову підтримку українських біженців. Ця угода відкрила можливості для КУК за сприяння канадської влади забезпечувати політемігрантів житлом і роботою [7, с. 3].

У січні 1977 р. голова Української гельсінкської групи (далі – УГГ) М. Руденко доручив Л. Плющеві бути представником організації за кордоном. У жовтні 1978 р. письмове доручення Групи представляти її за кордоном одержав член-засновник УГГ генерал П. Григоренко [38, с. 117]. Місцеперебуванням закордонного представництва УГГ (далі – ЗП УГГ) став Нью-Йорк. Діяльність ЗП УГГ розвивалася в двох основних напрямках: видання українською і англійською мовами пресових повідомлень про арешти і репресії в Україні, поїздки з виступами перед українською громадою в країнах Заходу, зустрічі з дипломатами, іноземною пресою, свідчення в Конгресі США. За сприянням КУК та інших українських громадських організацій національно-демократичного спрямування Країни “кленового листка” у жовтні 1981 р. Сенат Канади прийняв спеціальну резолюцію про визнання діяльності УГГ. Згодом подібні резолюції прийняли вищі законодавчі органи США та Австралії [38, с. 7].

Одним з найбільш успішних виступів членів ЗП УГГ на Заході можна вважати активну участь у міжнародній Гельсінкській конференції в листопаді 1980 р. у Мадриді. Діяльність ЗП УГГ у столиці Іспанії разом з представниками Комісії людських прав СКВУ, активістами КУК П. Юзиком та Х. Ісаїв дали неабиякий позитивний результат для української справи: західна преса знову заговорила про Україну, а дипломати країн-учасниць гельсінкського процесу відкрили для себе Україну, що бореться [38, с. 118].

На початку 80-х рр. акції на захист дисидентів набрали нового імпульсу. 2 січня 1980 р. Комісія прав людини централі КУК звернулася до української громади в Канаді з пропозицією відзначити День солідарності з українськими політичними в'язнями в СРСР. У цьому документі підкреслювалося, що “з України приходять безперервні тривожні вісті про постійні переслідування, арешти та безправні засудження діячів української культури та оборонців людських і національних прав українського народу... Виконуючи рішення третього Конгресу СКВУ, відділи КУК і складові організації КУК, зокрема молодіжні, закликають відзначити всіма доступними засобами день 12 січня 1980 р. як день солідарності з українськими політичними в'язнями в СРСР” [36, с. 37–38].

31 березня 1982 р. парламент Канади одностайно прийняв резолюцію, внесену послами Прогресивно-консервативної партії М. Вілсоном та Консервативної партії С. Папроцьким щодо звільнення українських політичних в'язнів, чле-

нів Української гельсінської групи Ю. Шухевича, О. Попович, Л. Лук'яненко, М. Руденка, В. Романюка, І. Кандиби та І. Геля. Цей факт продемонстрував політичну підтримку ініціатив української діаспори з боку органів влади Канади, підкресливши результативність діяльності зарубіжних українців на захист прав людини в Україні.

Питання звільнення дисидентів з ув'язнення в лютому 1985 р. було підняте президентом КУК в листі до міністра закордонних справ Канади Д. Кларне в зв'язку з його візитом до СРСР. У цьому документі також піднімалися питання про з'єднання родин, відкриття канадського консульства у Києві, надання радянською стороною дозволу на поширення в Україні україномовної канадської преси [32, с. 37].

В листопаді 1986 р. на зустрічі з міністром Д. Клерком керівники Торонтського відділу КУК поряд з важливими проблемами життєдіяльності української громади підняли питання про допомогу канадського уряду в справі звільнення українських політ'язнів Шухевича, Шум'яка та Терелі [42, арк. 63].

В жовтні 1987 р. СКВУ та КУК на прохання МЗС Канади підготували аналітичну довідку "Радянська політика під Горбачовим". В ній підкреслювалося проведення в СРСР репресивної політики стосовно українців, які відстоювали свої національні права, релігійну свободу та свободу слова і переконань і право на вільну еміграцію. В довідці наводилися факти ізоляції Украї-

ни, брак контактів західних урядів з українцями УРСР. Закордонні українці пропонували, "щоб уряд Канади ближче приглядався до національних прав і релігійних свобод в Україні, тому що національні і релігійні питання стають найважливішим домаганням населення" [24, с.337].

Підсумовуючи все вищесказане, необхідно відзначити, що Комітет українців Канади вів активну боротьбу за права людини і права української нації в УРСР. Правозахисна діяльність КУК стала важливим фактором забезпечення демократії та становлення державної незалежності України. Вона здійснювалася в декількох напрямках, а саме:

– КУК ознайомлював органи влади Канади з проблемою недотримання прав людини в Україні та просив їх втрутитися й підняти це питання на міжнародних конференціях, зустрічах і переговорах з офіційними особами СРСР.

– Комітет українців Канади постійно інформував канадську громадськість через засоби масової інформації про проблеми недотримання прав людини в СРСР та УРСР.

– КУК брав активну участь в підготовці і проведенні чисельних протестних акцій, мітингів, маніфестацій, голодувань, зокрема перед посольством СРСР, таким чином формуючи думку громадськості і мас-медіа Канади про недотримання прав людини в СРСР та лобіюючи необхідні українській діаспорі рішення та дії органів влади Канади на підтримку свободи і демократії в УРСР.

1. Атаманенко А. Українська діаспора: проблеми і напрями дослідження / А. Атаманенко // Наукові записки Національного університету "Острозька академія": Історичні науки. – Вип.5: Матеріали Першої міжнародної наукової конференції "Українська діаспора: Проблеми дослідження". – Острого, Торонто, Нью-Йорк: Національний університет "Острозька академія", Світова Наукова Рада Світового Конгресу Українців, Українське історичне товариство, 2005. – С.5–20.
2. Бажан О.Г., Данилюк Ю.З. Опозиція в Україні (друга половина 50-х – 80-ті рр.). – К., 2000. – 616 с.
3. Боровик М. Століття українського поселення в Канаді (1891–1991) / М. Боровик. – Монреаль – Оттава: Українська Могилансько-Мазепинська Академія Наук, 1991. – 485 с.
4. Бюлетень КУК. – 1956. – № 5–7.
5. Бюлетень КУК. – 1971. – № 1–2.
6. Бюлетень КУК. – 1972. – № 1–2.
7. Бюлетень КУК. – 1979. – № 3.
8. Василенко Р. Життя в гримі та без (шляхами діаспори): Мемуари, поезії, публіцистика. – К.: Рада, 1999. – 628 с.
9. Верига В. За межами Батьківщини: Збірник наукових статей і доповідей. – Львів: Інститут ім. Крип'якевича, 2002. – 364 с.
10. Гомін України. – 1971. – 5 червня.
11. Дев'ятий Конгрес українців Канади: 11–14 жовтня 1968. – Вінніпег: Ман, 1968. – 183 с.
12. Десятий Конгрес українців Канади: 8–11 жовтня 1971. – Вінніпег: Ман, 1971. – 237 с.
13. Зайцев Ю. Антирежимний рух (1956–1991) / Ю.Зайцев // Історичні нариси / Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України. – Львів, 1996. – С. 543–610.
14. Захаров Б. Нарис історії дисидентського руху в Україні (1956–1987 роки). / Б.Захаров. – Харків, 2003. – 154 с.
15. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–80-х років. – К.: Либідь, 1995. – 224 с.
16. Касьянов Г.В. Теорія нації та націоналізму: Монографія. – К.: Либідь, 1999. – 352 с.

17. Комітет українців Канади: Збірник документів і матеріалів у 25-ліття діяльності КУК. 1940–1965. – Вінніпег: Ман, 1965. – 310 с.
18. Курносів Ю.О. Інакомислення в Україні (60-ті – перша половина 80-х рр. ХХ ст.). – К.: Інститут історії України, 1994. – 222 с.
19. Лупул Т.Я. Політизація етнічності як інституційний фактор сучасного процесу канадського націєтворення / Т.Я.Лупул. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 456 с.
20. Макар В.Ю. Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади / В.Ю.Макар. – Чернівці: Прут, 2006. – 284 с.
21. Макар О. Роль етнічного фактора в історії канадських українців// Національний фактор і міжнаціональні відносини: історія та сучасність / О. Макар. – Чернівці, 1992. – С. 87–102.
22. Марунчак М. Історія українців Канади / М. Марунчак. – Вінніпег: Видавництво УВАН, 1968. – Т.1. – 464 с.
23. Марунчак М.Г. Історія українців Канади / М.Г. Марунчак. – Вінніпег: Видавництво УВАН, 1991. – Т. 2. – 512 с.
24. Матеріали Другого Світового Конгресу Вільних Українців. Видання Секретаріату Другого Світового Конгресу Вільних Українців. – Торонто. – Нью-Йорк. – Лондон, 1988. – 437 с.
25. Матеріали П'ятого Світового Конгресу Вільних Українців. 1988. – Торонто-Нью-Йорк-Лондон, 1993. – 446 с.
26. На скрижалях історії: З історії взаємозв'язків урядових структур і громадських кіл України з українсько-канадською громадою в другій половині 1940–1950-ті роки. – К.: Інститут історії України НАНУ; Фондація української спадщини Альберти (Канада); Історико-архівне управління МЗС України; ЦДАГОУ; ЦДАМЛІМУ; ЦДАВОВІУУ, 2003. – 369 с.
27. Нариси історії Конгресу Українських Канадців в Торонто. – Торонто, 1991. – 509 с.
28. Недужко Ю.В. Діяльність української діаспори Канади щодо відновлення державної незалежності України (кінець 40-х- середина 60-х рр. ХХ ст. Ю.В.Недужко Науковий вісник Волинського держ. ун-ту ім.Лесі Українки. – 2007. – № 1. – С.282–287.
29. Недужко Ю. Діяльність Світового Конгресу Вільних Українців щодо забезпечення свободи і демократії в Україні. 1969-1979 / Ю. Недужко // Історія України. – 2007. – №2. – С.40–46.
30. Недужко Ю. Правозахисна та державотворча діяльність української діаспори з умов Гельсінкського процесу наприкінці 80 – на початку 90-х рр. ХХ ст. / Юрій Недужко // Історія України. – 2008. – № 2. – С. 55–62.
31. Недужко Ю. Боротьба української діаспори країн Заходу за права людини в Україні (середина 80 – початок 90-х рр. ХХ ст. / Юрій Недужко // Історія України. – 2008. – № 4. – С. 55–62.
32. Недужко Ю.В. Українська діаспора в процесі відновлення державної незалежності України (середина 40-х – початок 90-х років ХХ ст.): монографія / Ю.В.Недужко. – Луцьк: ВАТ “Волинська обласна друкарня”, 2009. – 620 с.
33. П'ятнадцятий Конгрес українців Канади. / Л. Гаврішків (ред.). – Вінніпег: Ман, 1986. – 242 с.
34. Русначенко А. Національно-визвольний рух в Україні. Середина 1950-початок 1990-х років. – К.: Видавництво ім. Олени Теліги, 1998. – 720 с.
35. Русначенко А. Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії і Естонії у 1940 – 50-х роках. – К.: Університетське видавництво “Пульсар”, 2002. – 519 с.
36. Сьомий Конгрес українців Канади: 5-7 липня 1962 р. – Вінніпег: Ман, 1962. – 158 с.
37. Тринадцятий Конгрес українців Канади відмічає 40 років праці КУК. 1940–1980: 10-13 жовтня 1980. – Вінніпег: Ман, 1980. – 266 с.
38. Троцинський В.П. Українці в світі / В.П.Троцинський, А.А.Шевченко. – К.: Видавничий дім “Альтернативи”, 1999. – 352 с.
39. Українська Гельсінська група 1978–1982: Документи й матеріали. – Торонто; Балтимор, 1983. – 998 с.
40. Уткин А.И. Информационная деятельность политических, общественных и религиозных объединений украинской диаспоры в странах Запада (1945–1991 гг.) / А.И. Уткин. – Автореф. дис. на соискание учен. степени докт. ист. наук : спец. 00.07.03 “Всемирная история”. – К., 1993. – 40 с.
41. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВОУ). – Ф. 2. – Оп.9. – Спр. 6414.
42. ЦДАВОУ. – Ф. 5235. – Оп.1. – Спр.1457.
43. ЦДАВОУ. – Ф. 5235. – Оп.1. – Спр.2165.
44. Центральний державний архів громадських організацій України (ЦДАГОУ). – Ф.1. – Оп.25. – Спр.935.

45. Чернова К. О. Співробітництво України з діаспорою США і Канади: витоки, еволюція і перспективи / К.О.Чернова. – Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 00.07.03 “Все-світня історія”– К., 1994. – 18 с.

РЕЗЮМЕ

БОРЬБА КОМИТЕТА УКРАИНЦЕВ КАНАДЫ ЗА ПРАВА ЧЕЛОВЕКА И ДЕМОКРАТИЮ В УКРАИНЕ (60 – 80-е гг. XX в.)

Ладжун Ю. Ю. (Ужгород)

В статье отражена борьба Комитета украинцев Канады за права человека и демократию в Украине. Проведен анализ основных направлений его деятельности. Указано, что правозащитная деятельность КУК стала важным фактором обеспечения демократии и становления государственной независимости Украины.

Ключевые слова: Комитет украинцев Канады, Всемирный конгресс свободных украинцев, права человека, демократия, Украина.

SUMMARY

THE FIGHT OF THE COMMITTEE OF CANADIAN UKRAINIANS FOR HUMAN RIGHTS AND DEMOCRACY IN UKRAINE (60-80-IES. XX SENTURY)

Y. Ladjhun (Uzhhorod)

This article describes the struggle of the Committee of Canadian Ukrainians for the rights of people and democracy in Ukraine. The analysis of the core activities of the CCU has been made. It has been pointed out that advocacy of UCC became an important factor of the establishment of democracy and state independence in Ukraine.

Key words: Ukrainian Canadian Committee, the World Congress of Free Ukrainians, human rights, democracy, Ukraine.

УДК 327-055.1 (437.1) + 94 (437.1)

РОЛЬ ВАЦЛАВА ГАВЕЛА У ВИЗНАЧЕННІ ТА ФОРМУВАННІ ОСНОВНИХ НАПРЯМКІВ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Павлишин Л. В. (Ужгород)

Дана стаття висвітлює зовнішньополітичну діяльність чеського політика-філософа В.Гавела, його безпосередню роль у визначенні стратегічних цілей закордонної політики Чеської Республіки.

Ключеві слова: В.Гавел, зовнішня політика, Європейський Союз, Центрально-Східна Європа, демократія.

Особистість Вацлава Гавела є в світовій історії символом демократичних змін у Центрально-Східній Європі кінця ХХ століття. Період в історії Чехії з приходом Вацлава Гавела до влади впевнено можна назвати «поверненням до Європи». Звільнення від тоталітарного комуністичного панування уможливило проведення в країні радикальних реформ, які відкрили чеському народові довгоочікувані просвітолюбські орієнтири.

Неординарна особистість Вацлава Гавела дає нам і по сьогоднішній день стимул досліджувати його багатогранну громадсько-політичну та державну діяльність. Шлях філософа від дисидента-правозахисника до першої особи демократичної незалежної держави був шляхом гуманної революції. Моральне обличчя чеської нації – Гавел – став реальним

втіленням демократичних цінностей справжнього європейця.

Принципи політичної діяльності Вацлава Гавела та його філософський підхід до вирішення державних питань формувалися під впливом гуманістичних вчень першого президента Чехословаччини, великого чеського вченого, філософа й політика Т.Г.Масарика, з творами якого він познайомився досить рано. Взявши на озброєння традицію європейської плюралістичної демократії, Вацлав Гавел здобув для своєї маленької країни міжнародне визнання, повагу і підтримку Західної демократичної спільноти. У своїй політичній діяльності В.Гавел, як він сам зазначав, керувався кредом Т.Г.Масарика: «Головне – не боятися і не красти» [3].

Перша особа країни, як відомо, представляє свою державу за кордоном, отже від